

WILHELM CHRISTMAS-MØLLER

21. april 1931 – 27. maj 1995

Et usædvanligt livsforløb blev Wilhelm Christmas-Møller til del. Han blev først cand.mag. (historie og pædagogik) som 38-årig. Inden da havde han i 1950'erne snuset til jura og økonomi og gennemløbet en militær karriere, hvor han i en årrække med rang af kaptajn af reserven arbejdede i den militære efterretningstjeneste. Sideløbende udfoldede han sig som konservativ studenterpolitiker i Studenterforeningen, hvor han i to omgange var næstledende senior. Ved folketingsvalget i 1964 opstillede han som konservativ kandidat uden at opnå valg. Efter embedseksamen i sommeren 1969 fik han ansættelse som vikar i Rigsarkivet, og derefter blev han stipendiat ved Institut for Samfundsfag. Resten af sit liv forskede, skrev og underviste Christmas som vikar eller ekstern lektor med rastløs energi uden nogensinde at opnå fast ansættelse ved et universitetsinstitut.

Politisk og ideologisk bar han hele livet på en tung arv efter onklen John Christmas Møller og opvækstens konservative miljø. Men fra midten af 1960'erne frigjorde han sig under indtryk af USA's engagement i Vietnam gradvis fra sin baggrund. Han nærmede sig venstrefløjens standpunkter, karakteristisk nok uden på noget tidspunkt at lade sig opsluge af partipolitik. Hans engagementer var altid stærkt etisk begrundede. Således også hans tidrøvende indsats i 1970'ernes og 80'ernes fredsbevægelse. Her kunne han trække på sin store viden og indsigt i udenrigs- og sikkerhedspolitik, der var grundlagt i efterretningstjenestens analysegrupper og med specialet om Englands politik under Suez-krisen i 1956.

I store dele af Wilhelm Christmas-Møllers forskning spores en indflydelse fra Ole Karup Pedersen som inspirator og sparring-partner. Det gælder hans første omfattende forskningsprojekt om småstaterne i international politik – et projekt, hvis resultater kun er offentliggjort i et par mindre artikler, mens et større manuskript er efterladt utrykt. Ad lidt snørklede veje kom Christmas-Møller til i en længere periode at beskæftige sig med Niels Bohr og dennes holdninger til atomvåbenpolitikken. Det resulterede i den omdiskuterede bog »Niels Bohr og atomvåb-

net» (1985), hvor han forenede et grundlæggende empirisk studium i dele af Bohrs og departementschef H. H. Kochs arkiver med teorier om international politik. I denne sammenhæng udviklede han sit syn på forholdet mellem videnskab, etik og politik, som efter hans mening bør tænkes sammen, men alt for sjældent blev det. Det er et tema, der gennemsyrrer hele hans forfatterskab. Sammenstødet mellem idealer og politisk virkelighed er et andet gennemgående problem i Christmas Møllers forskning. Det rejste sig med stor styrke i analysen af Niels Bohrs virke, men er også indbygget i hans mangeårige optagethed af John Christmas Møllers politiske liv og skæbne i dansk politik.

Allerede i 1983 udkom »Christmas Møllers politiske læreår«, der behandlede onklens politiske socialisering i det konservative miljø i Studenterforeningen frem til hans valg til Folketinget i 1920. Man følger her i detaljen tilblivelsen af et politisk menneske, der uden glæde får sin mission pålagt af læremesteren, den karismatiske, tidligt afdøde Aage Kidde. Det er bogens tese, at den »faneed«, som John Christmas Møller aflagde ved Kiddes bære, blev bestemmende for hans politiske målsætning og løbebane.

Ti år senere fulgte så disputatsen »Christmas – Christmas Møller og Det konservative Folkeparti« i to bind. Første bind »Vor Klinge og vort Skjold« omhandler tiden 1920-36 og analyserer Christmas Møllers vej til magten og hans omstøbning af det gamle Højre til et moderne folkeparti. Vejen gik gennem erobring af partiapparatet med til tider håndfaste metoder og gennem en serie opgør med forskellige ekstreme højretendenser både i partiet og i Konservativ Ungdom. Bind to med den karakteristiske titel »Et stridens tegn« dækker tiden fra 1936 til Christmas Møllers pludselige død i 1948. Den hårde satsning på grundlovssagen i 1939 og nederlaget førte til hans frivillige magtafkald i partiet. Modstanden mod samarbejdspolitikken under besættelsen og indsatsen under London-eksilet førte til generobringen af positionen som uantastelig konservativ leder i 1945. Endelig følges de sidste års smertelige nedtur, hvor Christmas Møller bringer sig i modstrid med partiet gennem sin opposition mod den grænserevision, som han i årene indtil 1920 kæmpede så indædt for.

Det styrende i disputatsen er rollebegrebet, hvor Wilhelm Christmas-Møller diskuterede og kritiserede Ole Karup Pedersens anvendelse af begrebet i disputatsen om P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik. Sideløbende reflekterede Christmas-Møller over den politiske biografis styrke og svagheder. Værket er blevet kritiseret, men det er, ikke uberettiget, blevet karakteriseret som et af de betydeligste blandt de senere års mange politiske biografier.

I Christmas-Møllers sidste værk »Obersten og kommandøren. Efterretningstjeneste, sikkerhedspolitik og Socialdemokrati 1945-1955« (1995) udnyttede han den indsigt, som han i sin tidligere karriere havde opnået i efterretningsarbejdets irgange, og sit personlige kendskab til bogens to hovedpersoner, modsætningerne oberst H. Lunding og kommandør P. A. Mørch. Christmas-Møller havde planlagt et efterfølgende bind.

Sideløbende med disse store arbejder, skrev Wilhelm Christmas-Møller en række større og mindre tidsskriftafhandlinger, der dækker både konkrete historiske emner og mere teoretiske overvejelser, herunder »Den historiske erfaring. Hvilken rolle spiller historien i praktisk politik mellem nationer« (Vandkunsten 3/1995), som han selv mente hørte til blandt de bedste arbejder. Et vidnesbyrd om Christmas-Møllers uhyre flid og vidtspændende interesseområder er hans meget omfattende virksomhed som anmelder i dagblade og tidsskrifter. Han var tillige efterspurgt som foredragsholder og kommentator i radioen og på TV. Han efterlader sig en række bogmanuskripter i forskellige stadier af færdiggørelse, blandt andet om efterretningsvæsenet 1913-20, en biografi om Christian 10. samt en mere filosofisk anlagt civilisationskritisk afhandling »Dine gerningers frugt« med udgangspunkt i våbenkapløbet 1945-49.

Styrken i Wilhelm Christmas-Møllers forskning ligger i hans insisteren på at forene det historisk-empiriske med samfundsvidenskabelige teorier. Derfor blev han umådelig glad, da han i 1995 netop begrundet heri tildeltes Sven Henningsen prisen.

Wilhelm Christmas-Møller var både i sin forskning, undervisning og øvrige virksomhed idérig, inspirerende og insisterende, til tider irriterende, men aldrig ligegyldig. Altid fornemme vi – og hans tilhørere – et personligt, eksistentielt engagement. Han var en fremragende formidler, og selv når han var længst nede, gav han sig 100% i sin undervisning og foredragsvirksomhed. Venner, studenter og kolleger viste han en aldrig svigtende opmærksomhed og generøs hjælpsomhed. Han viste sin respekt gennem kærlig og konstruktiv kritik. Men den ydre ild tærede også indad.

Som motto for bogen om den unge John Christmas Møller brugte Wilhelm Christmas-Møller et citat fra K.E. Løgstrups »Norm og spontanitet«: »For at få skæbne må et menneske kunne mærkes for livet af det, som det kommer ud for.« – Det dækker også hans eget liv.

Niels Finn Christiansen og Ole Lange